

ૐ

શ્રી પરમકૃપાળુદેવાય નમઃ

કઠોપનિષદ

શિબિર-૩

અધ્યાય-૧

દ્વિતીય વલ્લી

શ્લોક ૧-૧૩

Model Answer Paper**Marks: 50**

Paper તપાસતી વખતે Model Answer Paperમાં આપવામાં આવેલા pointsને વફાદાર રહેવું. જુદાં જુદાં options આપવામાં આવ્યાં છે જેથી તપાસવામાં સરળતા રહે. તેમાંથી કોઈ પણ option લખ્યું હોય, તેનો ભાવ આવી જતો હોય, તો marks આપવા.

(I) સાચો જવાબ પસંદ કરો.**Marks: 5**

દરેક સાચા જવાબ માટે 1 mark આપવો.

૧. (b) બહાર જવાની વૃત્તિ

૨. (a) આંતરિક આનંદ

૩. (c) વિવેકજન્ય વૈરાગ્ય

૪. (d) સત્સંગ

૫. (b) ઇન્દ્રિયથી અગોચર

(II) નીચે આપેલ દૃષ્ટાંતો અને તેના પરમાર્થનાં જોડકા બનાવો.**Marks: 5**

દરેક સાચા જવાબ માટે ½ mark આપવો.

૧.i ૨.e ૩.a ૪.b ૫.d ૬.j ૭.h ૮.g ૯.c ૧૦.f

(III) એક કે બે શબ્દોમાં જવાબ લખો.**Marks: 5**

દરેક સાચા જવાબ માટે 1 mark આપવો.

૧. સુખ / સવિશેષ સુખ

૨. સાચી પસંદગી / શ્રેયની પસંદગી

૩. મૃત્યુના / યમના / જન્મ-મરણના

૪. હંસ

૫. અપરિવર્તનશીલ / સનાતન

(IV) નીચેના ચોકઠામાં પ્રેયસ અને શ્રેયસમાંથી એક લખવામાં આવ્યું છે. તેને લગતું પ્રેયસ/શ્રેયસ બાજુની ખાલી જગ્યામાં લખો.**Marks: 5**

દરેક સાચા જવાબ માટે 1 mark આપવો.

૧. જે હિતકારી / કલ્યાણકારી હોય તે કરવું.

૨. ઉચ્ચ ધ્યેયથી ચલિત થઈ જવું / વિલાસી જીવન જીવવું.

૩. જેનાથી વાસના નષ્ટ થાય / આત્મા પ્રકુલ્લિત થાય.

૪. શરૂઆતમાં સુખરૂપ લાગે પણ પરિણામમાં અનંત દુઃખ છે.

૫. આત્મનિરીક્ષણ કરી સુધરવાની વૃત્તિ / પોતામાં ફેરફાર કરવાની વૃત્તિ / શાંત સ્વીકાર કરવો.

(V) નીચેનું કથન સાચું છે કે ખોટું તે લખો. ખોટું હોય તો તેનું કારણ દર્શાવો.

Marks: 5

દરેક સાચા જવાબ માટે 1 mark આપવો.

False લખ્યું હોય પણ કારણ ન લખ્યું હોય અથવા ખોટું કારણ લખ્યું હોય તો 0 mark આપવો.

True માટે કારણ અપેક્ષિત નથી.

૧. True.

૨. True.

૩. False. વિષયાસક્તિ હોય તો આત્મતત્ત્વ સમજાશે નહીં. / વિષયાસક્તિ હોય તો શ્રવણ થઈ શકે.

૪. False. ત્યારે આત્મા દેખાતો નથી. / આત્મા અન્ય પદાર્થની જેમ દેખાઈ શકે એવું તત્ત્વ નથી. / જીવ સ્વરૂપનો અનુભવ કરે છે.

૫. False. તે વિચારો અને વિકારો વચ્ચે હોવા છતાં નિર્લેપ છે.

(VI) એક વાક્યમાં જવાબ લખો.

Marks: 10

દરેક સાચા જવાબ માટે 1 mark આપવો.

૧. સામાન્યજનમાં આત્મકલ્યાણના વિચારનું સામર્થ્ય નથી. / તેઓમાં સત્યાસત્યનો વિવેક કરવાની શક્તિ નથી. / તેઓ સત્સંગ પામી દૃઢનિશ્ચયી નથી બન્યા. / સામાન્યપણે લોકો બહુમતી પાછળ દોડે છે. / લોકો સાથીદારોનાં દબાણમાં આવી તેઓનું અનુકરણ કરે છે. / લોકપ્રવાહથી વિરુદ્ધ જવા માટે હિંમત જોઈએ. / શ્રેયની પસંદગી તે જ કરી શકે જેનામાં કષાયની ઉપશાંતતા આદિ પાત્રતા હોય.

૨. આપણા બાળપણનાં અનુભવોનું પ્રતિક્રમણ કરતાં ખ્યાલ આવશે કે આપણને જે રમકડાં ખૂબ ગમતાં હતાં તે અત્યારે તુચ્છ લાગે છે, તેમ આપણને અત્યારે જે લક્ષ્મી, અધિકાર, પરિવાર આદિ સુખરૂપ લાગે છે તે પણ તુચ્છ છે.

૩. બ્રહ્મનિષ્ઠ ગુરુ અને યોગ્ય શિષ્યની / જ્ઞાતા વક્તા અને સત્જિજ્ઞાસુની / નિષ્ણાત ગુરુ અને નિષ્ણાત શિષ્યની / શ્રવણ કરાવનાર અનુભવી પુરુષ અને શ્રવણ કરનાર જિજ્ઞાસુની.

૪. અવિદ્યા એટલે ઓછું જ્ઞાન નહીં.

- ½ mark

અવિદ્યા એટલે મૂઢતા, મોહ.

- ½ mark

૫. જે શાસ્ત્રજ્ઞાનને કારણે પોતાને પંડિત માને અને મનાવે છે. / જે પોતે મોહથી અને વાસનાઓથી દોરાય છે, છતાં માનાદિને કારણે અન્યને પણ આધ્યાત્મિકતાથી દૂર કરે છે. / શુષ્કજ્ઞાની કે અસદ્ગુરુ જે પોતે પતન પામે છે અને અન્યનું પતન કરાવે છે.

૬. જેઓ મૂર્ખ / મૂઢ / અપરિપક્વ / ભૌતિકવાદી છે.

૭. કલાસવર્ક - એકાગ્રતાપૂર્વક સાંભળવું

- ½ mark

હોમવર્ક - ચિંતન / મનન / આત્મનિરીક્ષણ / આત્મસાત

- ½ mark

૮. અનુભવના અભાવને કારણે તેમના દ્વારા અપાયેલ જ્ઞાનમાં સ્પષ્ટતા નથી. / તેમનું જ્ઞાન પુસ્તકિયું છે અને તેઓ અનુમાનથી બોલે છે માટે. / જે પોતાને નર માને છે એ અન્યને નારાયણ છે એમ સમજાવી ન શકે. / જે બ્રહ્મનિષ્ઠ નથી તે અન્યને અહં બ્રહ્માસમી કઈ રીતે સમજાવી શકે? / તે શાસ્ત્ર કંઠસ્થ કરી મતિકલ્પનાથી ઉપદેશ આપે છે.

૯. તે સાંસારિક સુખ અને ઉચ્ચ સુખ બનેથી વંચિત રહે છે.

૧૦. તેમ અધ્યાત્મયોગ દ્વારા જીવ હર્ષ-શોકથી પાર, અનાસક્ત, જીવનમુક્ત થઈ જાય છે. / પરમાં ઈચ્છા ન રહે પછી જીવ અનાસક્ત થઈ જાય છે. / વૈરાગ્ય, ઉપશમ અને અંતર્મુખતાને કારણે જીવ સમત્વભાવમાં, સાક્ષિત્વમાં સ્થિર થઈ જાય છે. / જ્ઞાની સાંસારિક ફરજો કરતી વખતે નિર્લેપ રહે છે.

(VII) ટૂંકાણમાં જવાબ લખો.

Marks: 10

૧. ૧) આપણે કાર્ય ભીતર કરવું છે કે બહાર?

૨) આ તકલીફને આપણે પ્રતિક્રિયા કરવાની તક માનીએ છીએ કે વિકાસની તક?

૩) સામેવાળા વ્યક્તિ પ્રત્યે કડવાશ રાખવી છે કે કૃતજ્ઞતા વ્યક્ત કરવી છે?

આમાંથી એક મુદ્દો લખ્યો હોય તો 1 mark, બે મુદ્દા લખ્યા હોય તો 1 ½ mark અને ત્રણ મુદ્દા લખ્યા હોય તો 2 mark આપવા.

૨. ૧) બંને માર્ગ જીવને તેના નિર્ધારિત ધ્યેય, ફળ તરફ દોરે છે. / શ્રેયનો માર્ગ જીવને મોક્ષ સાથે બાંધે છે અને પ્રેયનો માર્ગ જીવને સંસાર સાથે બાંધે છે.

- 1 mark

૨) શુભ અને અશુભ બંને બંધનકારક છે, કારણ કે બંનેમાં કર્તૃત્વ, ફળાસક્તિ છે. / ફળાસક્તિ સહિત શુભ માર્ગ પણ સ્વર્ગનું કારણ છે, જન્મમરણરૂપ બંધનનું કારણ છે.

- 1 mark

૩. ૧) તે માટે મનુષ્યપણું જોઈએ, જે દુર્લભ છે.

૨) ઈન્દ્રિયોની પ્રાપ્તિ જોઈએ.

૩) સંભાળવનારનો યોગ જોઈએ.

૪) શ્રવણની રુચિ જોઈએ.

દરેક મુદ્દા માટે ½ mark આપવો.

૪. ૧) તેઓ બ્રહ્મનિષ્ઠ અને શ્રોત્રિય હોવા જોઈએ. / તેમને આત્માની અપરોક્ષાનુભૂતિ હોવી જોઈએ.

૨) તેઓ બોલવા તૈયાર હોવા જોઈએ. / અનુભૂતિને વ્યક્ત કરવા માટે સાહસ કરનાર હોવા જોઈએ.

૩) તેઓ પોતાનાં વિષય અને સમજાવવાની પદ્ધતિમાં કુશળ હોવા જોઈએ. / વિષયને રસપ્રદ અને પ્રેરણાત્મક બનાવવાની કુશળતા હોવી જોઈએ.

૪) તેમની ઓળખાણ બાહ્ય વેષ કે ચિહ્ન દ્વારા ન કરવી.

દરેક મુદ્દા માટે ½ mark આપવો.

૫. • મને સંસારમાં સુખ લાગે છે, પરંતુ ન પણ હોય.

• સંસારમાં સુખ નથી જ, મારો મોહ છે.

• અંતર્મુખતામાં જ સુખ છે, પણ મને નથી લાગતું.

• અંતર્મુખતામાં જ સુખ છે, અને મને લાગે પણ છે.

દરેક મુદ્દા માટે ½ mark આપવો. આ જ ક્રમમાં જવાબ હોવો જોઈએ.

(VIII) આ વલ્લીમાં યમરાજે નચિકેતાની પ્રશંસા કઈ રીતે કરી તે સમજાવો.

Marks: 5

૧. તારા જેવા શિષ્ય/સંશોધકો/પ્રશ્ન પૂછનાર અમને પ્રાપ્ત થાઓ.

- 1 mark

૨. પોતાની સાધક અવસ્થામાં યમરાજે સ્વર્ગસુખના પ્રલોભનથી અગ્નિનું ચયન આદિ ક્રિયાઓ કરી યમપદ પ્રાપ્ત કર્યું, જે અનિત્ય છે.

- 1 mark

નચિકેતાની પ્રશંસા કરતાં તેમણે કહ્યું કે મેં આપેલ અનિત્ય પ્રલોભનોમાં તું ચલિત થયો નહીં, પણ તે બ્રહ્મવિદ્યા જ પસંદ કરી.

તારો વૈરાગ્ય મારી સાધક અવસ્થાના વૈરાગ્ય કરતાં શ્રેષ્ઠ છે.

- 1 mark

૩. દૃષ્ટાંત - કેટલાક એરપોર્ટ પર આપણા માટે દરવાજા આપમેળે ખૂલે છે.

- 1 mark

પરમાર્થ - યમરાજ કહે છે કે નચિકેતાની પાત્રતા, તેનાં વિવેક, વૈરાગ્ય, ઉપશમ, મુમુક્ષુતાને કારણે તે આત્મજ્ઞાનનો અધિકારી છે

અને તેની માટે મોક્ષનાં, આંતરિક મહેલનાં દ્વાર ખૂલી ગયાં છે, તે સરળતાથી અને પ્રયત્ન વિના બ્રહ્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી શકશે.

- 1 mark